

У РАДІ БОТАНІЧНИХ САДІВ ТА ДЕНДРОПАРКІВ УКРАЇНИ

У 2014 р. відбулися дві сесії Ради ботанічних садів і дендропарків України (РБСДУ).

Перша з них, яка була присвячена 175-річчю від дня заснування Ботанічного саду імені акад. О.В. Фоміна ННЦ «Інститут біології Київського національного університету імені Тараса Шевченка» (КНУ), відбулася 20–24 травня. В її рамках було проведено Міжнародну наукову конференцію на тему «Інтродукція, збереження та моніторинг рослинного різноманіття».

До оргкомітету конференції надійшли матеріали доповідей від майже 500 науковців із різних установ Національної академії наук України, Української академії аграрних наук, галузевих міністерств та з інших країн (Російська Федерація, Грузія, Білорусь, Молдова, Казахстан, Польща, Туреччина, Азербайджан, Велика Британія). Однак у роботі конференції взяли участь переважно науковці з України (близько 50 осіб). Усі матеріали доповідей опубліковано в спецвипуску «Вісника КНУ».

Відкрив роботу конференції у рамках сесії РБСДУ проректор з наукової роботи КНУ С.А. Вижва.

Представники різних установ привітали співробітників Саду та університету з ювілеєм. Потім учасники заслухали 5 пленарних доповідей, наступного дня — 20 секційних і розглянули 7 стендових (постерних).

Заслухавши доповідь директора Ботанічного саду імені акад. О.В. Фоміна О.О. Сенчила та старшого наукового співробітника Ботанічного саду (колишнього директора) В.В. Капустяна на тему «Ботанічному саду ім. акад. О.В. Фоміна — 175 років», доповіді і виступи учасників конференції, а також ознайомившись з колекційними фондами Ботанічного саду, його науковими та навчальними експозиціями, роботою секторів і лабораторій, конференція (сесія) відзначила таке:

— Ботанічний сад імені акад. О.В. Фоміна зробив значний внесок у підготовку біологів,

розвиток наукових основ інтродукції та акліматизації рослин, збереження рослинного різноманіття, пропаганду біологічних та природоохоронних знань;

— за 175-річний період діяльності в Ботанічному саду зібрано унікальну колекцію рослин-інтродуцентів, яка налічує близько 10 тис. видів, форм і сортів, зокрема понад 4000 представників тропічної та субтропічної флор. Матеріали колекції застосовують для наукових досліджень, а також у навчальних та просвітницьких цілях;

— в Україні і за кордоном відомі наукові праці співробітників Ботанічного саду з інтродукції листопадних магнолій, рододендронів, кизильників, таволг (спірей), папоротей, кактусів та інших груп рослин;

— важливе теоретичне і практичне значення мають фізіолого-біохімічні дослідження, спрямовані на підвищення стійкості рослин-інтродуцентів, а також на пошук серед них видів з фізіологічно активними речовинами;

— заслуговують на увагу також роботи зі створення комп'ютерної системи для обліку та інформаційного забезпечення колекційних фондів;

— Ботанічний сад імені акад. О.В. Фоміна є не лише важливим науковим і навчальним центром України, а і цінною пам'яткою культури, високохудожнім твором ландшафтної архітектури, улюбленим місцем відпочинку населення, центром пропаганди ботанічних та екологічних знань. Він має давні наукові традиції. Тут було зроблено наукове відкриття світового значення — подвійне запліднення у вищих рослин.

Протягом останніх років колектив Ботанічного саду виконав значний обсяг робіт з реконструкції ділянок та створення нових рослинних експозицій, упорядкування території, будівництва і ремонту оранжерейно-тепличного комплексу, будівель, інженерних систем тощо.

Конференція (сесія) ухвалила:

1. Схвалити наукову, навчальну та просвітницьку діяльність Ботанічного саду імені акад. О.В. Фоміна.

2. З метою збереження унікальної колекції просити керівництво Університету виділити кошти на роботи з реконструкції та ремонт об'єктів Ботанічного саду, зміцнення його матеріальної бази.

3. Звернутися до органів влади м. Києва з проханням виділити необхідні кошти і матеріальні ресурси для будівництва огорожі навколо Ботанічного саду.

4. Засудити практику незаконного посягання різних відомств і організацій на заповідну територію Ботанічного саду імені акад. О.В. Фоміна та інших ботанічних садів і дендропарків України.

5. Звернутися до керівництва митниці України з проханням не чинити перешкод безкоштовному обміну посівним і посадковим матеріалом між ботанічними садами та дендраріями нашої країни і зарубіжними ботанічними закладами.

6. З метою кардинального вирішення питання щодо фінансового забезпечення ботанічних садів, дендропарків та інших заповідних об'єктів звернутися до державних органів влади з вимогою відновити необґрунтовано призупинену «Програму фінансового забезпечення заповідних об'єктів України».

7. У зв'язку із загостренням екологічної ситуації одним з пріоритетних напрямів діяльності ботанічних садів та дендропарків слід вважати збереження рослинного різноманіття. В кожному ботанічному саду і дендропарку слід розробити відповідну програму та розпочати її виконання.

8. Підтримати ініціативу РБСДУ про видання каталогу інтродукованих рослин та монографій за результатами робіт з інтродукції, звернувшись до Мінприроди з проханням про виділення на ці цілі спеціальних асигнувань.

9. Активізувати співпрацю з міжнародними ботанічними установами та організаціями для виконання спільних наукових проектів, проведення експедицій, обміну фахівцями,

організації наукових конференцій і видання спільних наукових праць тощо.

10. Висловити вдячність адміністрації КНУ та Ботанічного саду імені акад. О.В. Фоміна за організацію та проведення наукової конференції (сесії РБСДУ).

На розширеному засіданні РБСДУ було розглянуто:

1. Доповідь д.б.н., проф. Р.І. Бурди (Інститут еволюційної екології НАН України, парк-пам'ятка «Феофанія» НАН України) про створення секції (комісії) фітоінвазій у складі РБСДУ.

2. Доповідь ректора Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II д.б.н., проф. Й.Й. Сікури про колекційний сад цієї установи, напрями його роботи та інституту у зв'язку з розглядом на сесії заяви адміністрації цього інституту про прохання прийняти колекційний сад до складу РБСДУ.

Розглянувши організаційні питання сесія ухвалила:

1. Створити комісію з проблем фітоінвазій при РБСДУ. Головою затвердити Р.І. Бурду.

Положення про комісію, запропоноване Р.І. Бурдою, наводимо нижче.

ПОЛОЖЕННЯ

про Робочу комісію з проблем фітоінвазій Ради ботанічних садів і дендропарків України

1. Робоча комісія з проблем фітоінвазій Ради ботанічних садів і дендропарків України (далі Комісія) створюється для науково-організаційного забезпечення запобігання і контролю за явищами здичавіння та спонтанного розповсюдження неаборигенних видів рослин у межах ботанічних садів, дендропарків та місць впровадження інтродукованих ними рослин у культуру.

2. Комісія у своїй діяльності керується законами України, Статутом Національної академії наук України, іншими нормативно-правовими актами, а також цим Положенням.

3. Комісія:

— забезпечує науково-організаційну діяльність щодо запобігання і контролю явищ здичавіння та спонтанного розповсюдження неаборигенних видів рослин, які залучаються в культуру ботанічними садами і дендропарками України;

— аналізує колекційні фонди ботанічних садів і дендропарків України щодо здатності та схильності колекційних зразків інтродукованих видів до спонтанного розповсюдження у межах ділянок на всіх етапах інтродукційного процесу і під час впровадження інтродукованих зразків у виробництво;

— ініціює та організує наукові дослідження, спрямовані на з'ясування репродуктивної здатності та схильності до спонтанного розповсюдження залучених до інтродукції видів, форм, сортів, колекційних зразків неаборигенних видів;

— координує діяльність наукових установ, пов'язану із систематичним спостереженням за явищами здичавіння колекційних зразків та контролем схильності їх до спонтанного розповсюдження;

— сприяє шляхом створення комп'ютерних баз даних систематичному збиранню, накопиченню, впорядкуванню, збереженню та оперативному використанню інформації про здичавіння, схильність до спонтанного розповсюдження та інвазійних загроз залучених у культуру колекційних зразків неаборигенних видів рослин;

— проводить оцінку результатів досліджень здичавіння та спонтанного розповсюдження неаборигенних рослин ботанічними садами й дендропарками;

— з метою перспективних оцінок відслідковує та аналізує наявність серед колекційних фондів неаборигенних видів України, у національних переліках — схильних до інвазій видів флори України та прилеглих країн, а також відображення їх у загальноєвропейській базі даних чужорідних видів (DAISIE);

— ініціює підготовку наукових зведень у межах своєї компетентності;

— визначає критерії категоризації здичавілих видів-інтродуцентів щодо схильності їх до спонтанного поширення та інвазійних загроз;

— розробляє і вносить пропозиції про шляхи та засоби запобігання і контролю явищ здичавіння та спонтанного розповсюдження неаборигенних рослин, залучених у культуру;

— розглядає проекти правил, рекомендацій і методичних матеріалів з питань фітоінвазій;

— приймає рішення щодо впровадження у виробництво схильних до інвазій корисних рослин за наявності технологій, які гарантують контроль фітоінвазій;

— ініціює підготовку та оприлюднення просвітницьких матеріалів, виступи у ЗМІ в межах своєї компетентності;

— отримує у встановленому порядку від ботанічних садів і дендропарків інформацію, необхідну для виконання покладених на неї завдань.

4. Роботою Комісії керує її голова. Персональний склад Комісії затверджується рішенням Бюро Ради ботанічних садів та дендропарків України.

5. Комісія здійснює свою діяльність на базі Головної установи, яку призначає Рада ботанічних садів та дендропарків України раз на 5 років з числа своїх членів.

6. Формою роботи Комісії є засідання, які проводяться згідно з планом роботи, який складається за пропозицією членів Комісії. Засідання Комісії проводить її голова, а у разі його відсутності — його заступник. У разі потреби голова Комісії може скликати її позапланове засідання.

7. Рішення Комісії приймається шляхом відкритого чи таємного голосування простою більшістю голосів за умови участі у голосуванні не менш ніж двох третин її складу та оформлюється протоколом, підписаним головуючим на засіданні та відповідальним секретарем. Рішення Комісії може бути прийняте також шляхом опитування членів Комісії, до яких засобами електронної пошти доводиться зміст проекту рішення, яке приймається. Член Комісії після ознайомлення зі змістом проекту рішення, яке приймається, повідомляє голову Комісії письмово про свою позицію щодо його прийняття. У разі рівного розподілу голосів розгляд питання переноситься на наступне засідання.

8. Відповідальний секретар Комісії готує матеріали до засідань і проекти рішень, організовує контроль за їх виконанням.

9. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Комісії здійснює Головна установа.

Стратегічні напрями

щодо реалізації політики ботанічних садів та дендропарків України з інвазійних чужорідних видів:

Напрямок I — інвентаризаційний:

- інвентаризація всіх видів, які вирощуються ботанічними садами України або поширюються ними;
- інвентаризація видів інтродукованих рослин, які мають схильність до спонтанного поширення в межах ботанічного саду або дендропарку чи за його межами, тобто є потенційно інвазійними;
- інвентаризація інвазійних і потенційно інвазійних чужорідних видів рослин, які вирощуються та реалізуються у розсадниках (комерційних, приватних, лісових тощо) України;
- інвентаризація інвазійних і потенційно інвазійних чужорідних видів рослин, які використовуються у зеленому будівництві та фітомеліорації;
- складання загального списку інвазійних та потенційно інвазійних чужорідних видів рослин України.

Напрямок II — запобіжний:

- розробка індивідуальних методів боротьби для окремих інвазійних чужорідних видів;
- підготовка рекомендацій щодо боротьби з інвазійними чужорідними видами окремо для співробітників ботанічних садів та дендропарків і спеціалістів лісового та садово-паркового господарства;
- впровадження запропонованих запобіжних заходів на локальному та національному рівнях;
- контроль ефективності заходів боротьби з інвазійними чужорідними видами;
- залучення природоохоронних державних та громадських організацій до реалізації проектів щодо боротьби з інвазійними чужорідними видами на території об'єктів природно-заповідного фонду.

Напрямок III — моніторинговий:

- запровадження моніторингових програм щодо найнебезпечніших інвазійних видів на регіональному та місцевому рівні;
- здійснення постійного моніторингу за інвазійними та потенційно інвазійними чужорідними видами з метою вчасного вжиття запобіжних заходів.

Напрямок IV — просвітницький:

- підготовка науково-популярних публікацій щодо чужорідних видів, загроз та ризиків їх інвазій;
- проведення співробітниками ботанічних садів та дендропарків лекторіїв, бесід та курсів щодо запобігання інвазіям чужорідних видів серед учнівської та студентської молоді, фахівців лісового і садово-паркового господарства, садівників-аматорів;
- інформування співробітників Мінекології, Мінагрополітики та їх підрозділів щодо загроз і ризиків фітоінвазій чужорідних видів рослин.

II. Затвердити проект Кодексу поведінки ботанічних садів та дендропарків України щодо інвазійних видів (буде опубліковано).

III. Прийняти до складу РБСДУ колекційний сад Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (м. Берегово).

На сесії було оголошено про конкурс на здобуття премії ім. акад. М.М. Гришка у 2014 р. та інформацію про час проведення другої сесії.

Друга сесія відбулася 8–11 вересня 2014 р. Вона була присвячена 210-річчю Ботанічного саду Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. В її рамках проведено Міжнародну наукову конференцію на тему «Збереження біорізноманіття та інтродукція рослин».

Роботу сесії (конференції) відкрив ректор Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна акад. НАН України В.С. Багіров.

На участь у конференції було подано 65 заявок із 4 країн (Грузії, Казахстан, Росії, України) з установ 25 міст (Тбілісі, Алмата, Белгород, Владивосток, Казань, Москва, Твер, Чита, Южно-Сахалінськ; Дніпропетровськ, Донецьк, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Київ, Крас-

нокутськ, Кривий Ріг, Львів, Нова Каховка, Одеса, Прилуки, Сімферополь, Умань, Харків, Ялта).

У роботі конференції взяли участь близько 50 осіб із 7 ботанічних садів, 4 дендропарків, національних і державних (аграрних) університетів та науково-дослідних центрів УААН, а також однієї зарубіжної природничої установи (Росія).

Учасники заслухали 5 пленарних доповідей, 24 секційних та розглянули 1 стендову доповідь.

Матеріали доповідей опубліковано в збірнику «Збереження біорізноманіття та інтродукція рослин»: Матеріали міжнародної наукової конференції (Харків, 8–11 вересня 2014). — Харків: ФОП Тарасенко В.П., 2014. — 360 с.

Доповіді учасників містили відомості про окремі ботанічні сади та дендропарки, напрями їх досліджень і досягнення за останній період у збереженні біологічного різноманіття та інтродукції рослин.

Учасники конференції (сесії) відзначили задовільний стан та великий обсяг колекційних фондів Ботанічного саду Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, а також висловили вдячність організаторам за добре організовану роботу конференції.

Заслухавши та обговоривши доповіді, конференція (сесія) ухвалила:

1. Міжнародну наукову конференцію «Збереження біорізноманіття та інтродукція рослин» вважати міжнародним науковим форумом і позитивно оцінити його роботу.

2. Основними напрямками діяльності у ботанічних садах слід вважати теоретичні розробки і оригінальні дослідження в галузі:

— вивчення і збереження біорізноманіття рослин *ex situ* та *in situ*;

— квітникарства відкритого та закритого ґрунту;

— інтродукції, акліматизації та селекції рослин;

— зеленого будівництва та ландшафтного дизайну;

— розробки просвітницьких програм для широкого кола відвідувачів;

— розширення тематики і кола учасників навчально-просвітницьких програм, виставок, майстер-класів;

— продовження різнобічних наукових досліджень.

3. Звернути увагу керівників міністерств і відомств, у підпорядкуванні яких перебувають ботанічні сади, на неприпустимість відключення оранжерейних комплексів від електро-, газо- і теплопостачання в холодний період з метою збереження тропічних та субтропічних колекційних рослин.

4. Звернутися до Президента та прем'єр-міністра України з переконливим проханням, щоб при плануванні можливих відключень суб'єктів господарювання від джерел енергопостачання з метою запобігання загибелі колекційних фондів тропічних та субтропічних рослин, в жодному разі не допустити відключення оранжерейних комплексів ботанічних садів.

5. Включити в тематику наступних конференцій питання щодо практичного використання результатів досліджень та роботи з колекціями рослин.

6. Опублікувати повідомлення про роботу конференції та розмістити електронну версію матеріалів конференції на сайті університету.

У періодах між сесіями на засіданнях бюро РБСДУ розглядались і вирішувались організаційні питання.

На виконання рішення другої сесії, яка відбулася на базі Ботанічного саду Харківського університету, були направлені листи до Президента України та Кабінету Міністрів щодо енергопостачання ботанічних садів України. Отримано позитивні відповіді.

Наприкінці 2014 р. працювала комісія щодо присудження Премії ім. акад. М.М. Гришка. Її лауреатом у 2014 р. стала канд. біол. наук с. н. с. Державного дендропарку «Олександрія» НАН України Вікторія Леонідівна Рубіс.

У вересні 2015 р. відбудеться сесія і конференція в її рамках у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України з нагоди його 80-річчя. Про інші заходи буде сповіщено пізніше.

Голова Ради ботанічних садів та дендропарків України
чл.-кор. Т.М. ЧЕРЕВЧЕНКО
Учений секретар РБСДУ
к.б.н. Н.М. ТРОФИМЕНКО